

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 10.11.2015
Yayın Kabul Tarihi: 12.12.2015

Sahalar (Yakutlar)'la İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Sakhas (Yakut's) With Relevant Studies In Turkey

Yrd. Doç. Dr. Murat ERSÖZ *

Öz

Sibirya'da Rusya Federasyonu'na bağlı federe devletler içinde; Sahalar, Altaylar, Hakaslar, Tuvalar, Dolganlar ve Şorlar başta olmak üzere Türkçe konuşan neredeyse ondan fazla akraba topluluk yaşamaktadır. Farklı bilimsel disiplinlere yüzyıllardır araştırma konusu olan Sibirya'nın Türk dilli milletleri arasında en kalabalığı Sahalardır. Özellikle yabancı kaynaklarda Yakut diye adlandırılıp böyle tanıtılan bu Türk kökenli toplumunun nüfusunun çoğu, Rusya Federasyonu'na bağlı Saha (Yakut) Özerk Cumhuriyeti sınırları içerisinde hayatlarını sürdürmektedir. Bu makalede, Sibirya'nın en kalabalık Türkçe konuşan söz konusu halkıyla ilgili ülkemizde yapılan öncü çalışmalar kronolojik bir sırayla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Saha (Yakut), Türkiye, Rusya Federasyonu, Türkoloji.

Abstract

Among the nations in the Siberia in the Russian Federan, there are more than ten neighbouring countries speaking Turkic languages including the Sakhas, Altais, Khakass, Tuvans and Dolgans and Shors. Among the Turmic speaking nations of Siberia which have been a subject of study to different scientific disciplines for centuries, the Sakhas are the most crowded nation. Most of the population of this society, which is of Turkish origin and which is mentioned as the Yakuts in foreign sources live in the Sakha (Yakut) Autonomous Region of the Russian Federation. In

* Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, merso@ gmail.com

this article, pioneer studies in Turkey about the Sakhas will be studied in chronological order.

Key Words: Sakha (Yakut), Turkey, Russian Federation, Turcology.

Coğrafi olarak Rusya Federasyonu sınırları içerisinde bulunan Sibiryâ, yaklaşık 13 milyon km²lik büyüklüğü, yer altı ve yerüstü zenginlikleri ile kültürel hususiyetleri dikkat çeken bir bölgedir. Çağrışımlarıyla insanları zaman zaman korkutabilir ancak sahip olduğu büyüklük, hayatla ilgili somut ölçülerimizin sınırlarını zorlar. Nüfus yoğunluğu değerlendirildiğinde karşımıza çıkan oranlar dünyanın pek çok bölgesine nazaran oldukça düşüktür. Bu uçsuz bucaksız topraklarda, Sahalar, Altaylar, Hakaslar, Tuvalar, Dolganlar ve Şorlar başta olmak üzere neredeyse ondan fazla Türk dilli halk yaşamaktadır¹. Farklı bilimsel disiplinlere yüzyıllardır araştırma konusu olan Sibiryâ'nın Türk dilli milletleri içerisinde en kalabalığı Sahalardır. Özellikle yabancı kaynaklarda Yakut diye adlandırılıp tanıtılan bu Türk toplumunun nüfusunun çoğu, Rusya Federasyonu'na bağlı Saha (Yakut) Özerk Cumhuriyeti sınırlarında hayatlarını sürdürür. Çetin kış koşulları, savaşlar, salgın hastalıklar ve dönemsel siyasi gelişmelerden kaynaklı sosyal politikaların güçlü etkisi altında dillerini, yazılı ve sözlü kültürlerini en önemlisi de varlıklarını devam ettirmeyi öğrenen bu halkın nüfusu hemen hemen 450.000'dir. Sahalar (Yakutlar), Sovyet coğrafyasında ve gelişmiş pek çok batılı ülkede çeşitli düzeylerde bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Fakat günümüze kadar yapılan araştırmaların, yazımızın odağındaki bu kadim halkın kültürel, edebî ve dilbilimsel zenginliğini bütün ayrıntısıyla yansıttığını söylemek mümkün değildir. Ülkemizde de kitap, makale, bildiri, tanıtma ve bilimsel tez gibi farklı özelliklere sahip yayımlara konu olmuşlardır. 90'lı yıllarda değişen dünya siyasi ortamının somut bir sonucu olarak ortaya çıkan Türk dünyası gerçeğiyle aniden ve hiç hazırlıksız karşı karşıya kalmamızdan dolayı genel anlamda Türkçe konuşan topluluklarla özelden de Sahalarla ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda nitelik ve nicelik bakımından yeterli seviyeye ulaşamadığımız söylenebilir. Yazımızda, Sibiryâ'nın en kalabalık Türkçe konuşan söz konusu halkıyla ilgili ülkemizde yapılan araştırmaların en etkilileri; yayımlanma tarihine dikkat edilmeye çalışılarak değerlendirilmiştir.

Yakutların sözlü ve yazılı kültür geleneği ile dil zenginliklerinin korunmasında ve yaşatılmasında büyük katkısı olan "Über Die Sprache Der Jakuten"² adlı çalışma XIX. yüzyılın ortasında yayımlanmıştır. Bu önemli gelişme, Asya'nın uzak bir köşesinde, zorlu kış şartlarının altında övgüye değer bir hayat süren, ama dünya ölçüğünde hak ettikleri kadar tanınmayan, bu arı ve zengin dilli halkın karşılaştığı en talihli durumlardan biri olur. Otto N. Böhtlingk'in hazırladığı bu eser, Yakut dili-

¹ Sibiryâ Türklerinin geneliyle ilgili geniş kaynakça için bk.: ARIKOĞLU, Ekrem, (2006), "Türkiyede Sibiryâ Çalışmaları", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Ankara S. 21, s. 7-24.

² BÖHTLINGK, Otto N. (1851), Über Die Sprache Der Jakuten, St. Petersburg.

nin çağdaş anlamdaki ilk grameri ve sözlüğüdür. Bu çalışmanın sağladığı olanakla Saha edebiyatının ilk edebî eseri olarak kabul edilen A. Y. Uvarovskay'ın "Ahtınlr"ı okuyucuya ulaşma fırsatı yakalar. "Über Die Sprache Der Jakuten"ın yazıldığı dönemde hemen hemen hiçbir Türk dilli halk, bu kalitede ve hacimde bir gramere henüz sahip değildi. Böhtlingk'in bu çalışması, müstesna yerini, günümüzde de korumaktadır. Türkçeyle Yakutça arasındaki ortaklıklara ilk defa dikkat çeken bu eser, Türkolojinin klasikleri arasına girmiştir³. Bu toplum için diğer bir şans da, E. K. Pekarskiy'nin hazırladığı "Slovar Yakutskogo Yazıka"dır⁴. Bu çalışmayla ilgili değerlendirmelerimizi yazımızın ilerleyen bölümlerine bıraktık. Pekarskiy; öncelikli olarak Yakutçanın kelime hazinesinin dolaylı olarak da genel Türkçenin kelime kadrosunun tespit edilmesinde, kıymeti tartışılmaz bir görev üstlenmiştir. Onun madde başındaki folklorik kökenli kelimeleri ayrıntılı olarak açıklaması ve Yakut sözlü anlatılarından örnek cümleler vermesi, özellikle eski Türk dini ve inançları üzerine çalışanlar için büyük önem taşımaktadır. O, Yakutlar arasında tespit ettiği bu eşsiz zenginliği yazıya geçirmekle Türklük bilimine katkı sağlamıştır. Pekarskiy'nin çalışmaları sayesinde Sahalar dünyanın değişik bölgelerinde yapılan filolojik ve folklorik araştırmalara daha çok konu edilmiştir. Öncü karaktere sahip bu iki bilimsel yayım, nicelik olarak küçük olan bu Sibiryalı halkının üzerine ilmî dikkatlerin çevrilmesinde önemli roller üstlenir. Bu iki değerli insana kusursuzca hizmet eden, bazılarının adını sanını bildiğimiz, bazıları hakkında ise hiçbir bilgi ve kaydın olmadığı, kimi profesyonel kimisi de gönüllü çalışan Yakutları anmadan geçmek, onların bıraktığı hazineler karşısında saygısızlık olur.

Türkiye'de Sahaların doğrudan konu olduğu ilk çalışmalar, cumhuriyetin kuruluş yıllarında başlamıştır. Pekarskiy'nin hazırladığı "Yakut Dili Sözlüğü"nın Türkçeye çevrilmesi bu dönemin en dikkat çeken gelişmesi olarak kabul edilebilir. E. K. Pekarskiy; 1881-1905 arasında, yaklaşık çeyrek asır, yaşadığı topraklarda topladığı dil ve folklor malzemesine dayanarak çok önemli bir eser meydana getirir. Bu yapıt, Rus İlimler Akademisi tarafından 1905-1930 arasında toplam on üç fasikül olarak basılan, orijinal adıyla, "Slovar Yakutskogo Yazıka"dır. Bu kıymetli sözlük, bizzat Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Türk Dil Kurumu tarafından oluşturulan bir heyete, Rusçadan Türkçeye tercüme ettirilir. Bu heyet; Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat gibi ünlü Türkologların da bulunduğu Rusçayı anadili seviyesine yakın bir derecede bilen on sekiz kişiden oluşturulmuştur. Kuruldakiler, Atatürk'ün bu isteğini sekiz ay boyunca gayretli ve çok titiz bir şekilde çalışıp yerine getirirler. Ortaya çıkan çalışmanın orijinali, Türkiye Türkçesinin harf dizilişine göre sıralanıp Atatürk'e sunulur⁵. Gazi Mustafa Kemal, İnan tarafından kendisine takdim edilen bu büyük çalışma üzerinde, etimoloji denemeleri yapar.⁶ Türk Dil Kurumu, sözlüğün A-M maddelerini oluşturan bölümünü,

³ Pekarskiy, E. K. (1954), Yakut Dili Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yay. İstanbul, s. 4.

⁴ Pekarskiy, E. K. (1959), Slovar Yakutskogo Yazıka, SSSR Akademiya Nauk Yay., St. Petersburg, C. I, C. II, C. III.

⁵ Bu çalışmanın orijinalini görmek için, Anıtkabir Komutanlığı Atatürk özel kitaplığına bakılabilir.

⁶ Bu çalışmaları görmek isteyenler, Ankara Türk Dil Kurumu Kitaplığı kataloğu, Etüt 159 yer numarasıyla kayıtlı evraka bakabilirler.

birinci cilt olarak 1945'te İstanbul'da yayımlar. Bu cilt, sözlüğün yaklaşık yüzde kırkını meydana getirmektedir. Geri kalan kısımlar, basılamamıştır. Yakut ve Türk bilim adamlarından oluşan bilimsel heyet, sözlüğün belirtilen çevirisini, tekrar ele alıp modern baskı tekniklerinden de yararlanarak yayıma hazırlasa iki akraba toplum arasındaki kültürel işbirliği daha güçlü bir şekilde devam edebilir. Güç şartlar içindeki yeni Cumhuriyetin oldukça mütevazı imkânlarla başlattığı bir projenin tamamlanması, Saha (Yakut) alanında uzman folklorist ve filologların yetişmesine katkıları sağlayacağı muhakkaktır. Böylelikle Yakutça ile Türkçenin kelime kadrosu ortaklıkları karşılaştırılıp kültürel farklılaşmalar veya benzerlikler daha kolay saptanabilir.

E. K. Pekarskiy'nin adı geçen sözlüğünün Türkçeye çevrilip ilk cildinin basılmasından 1990'ların ortalarına kadar geçen zaman diliminde, Yakutların işlendiği müstakil kitap türünde bilimsel yayım, ne yazık ki üretilmemiştir. Sibiry'a'nın bu süre içerisinde Türk araştırmacıların dikkatini çekmediğini söylemek yanlış olur. Bu dönemde sadece farklı uzmanlık alanlarında yazılan kitaplarda bölüm, makale, çeviri veya tanıtma türünde yayımlar yapılmıştır. Bahsi geçen yılların uzun bir periyodu, dünya siyasetinde, soğuk savaş yılları olarak tanımlanmıştır. Böyle bir ortamda saha araştırması gerektiren bir konunun uzmanlarının yetişmesi, kolay değildir. Üstelik II. Dünya savaşı gibi büyük bir yıkım, bu süre içinde vuku bulmuştur. Savaşlar; büyük çöküntülere, iktisadi ve sosyal bunalımlara gebe dönemlerdir. Böyle felaketlerin başlangıcında ve devamında; öncelik, hiçbir zaman sosyal bilimlerin geliştirilmesi olmamıştır. Yakutların yaşadıkları bölge dünyanın çok uzak bir ucudur. Bölgenin çetin kış şartları da herkesçe bilinmektedir. Mesafenin göreceli olarak uzaklığı ve ağır iklim koşulları, olumsuz tarihsel, politik ve sosyal sonuçlarla da birleşince; Yakutlar, Türk bilim adamlarının araştırmalarında ve incelemelerinde yeterince konu edilememiştir. Ekonomik, sosyal, politik ve iletişimsel imkânsızlıklarla dolu süreçler yaşanmasına rağmen, Sibiry'a ve Türk dünyası çalışan araştırmacıların, atif veya alıntı yaptığı bilimsel çalışmaların en bilinenleri: Ziya Gökalp, Ahmet Cevat Emre, Abdülkadir İnan, Hüseyin Namık Orkun, Saadet Çağatay, Baymirza Hayit, Talat Tekin, Ahmet Caferoğlu, Nadir Devlet ve Mehmet Saray tarafından yazılmıştır.

Ziya Gökalp, eski Türk dini üzerine yaptığı tespit ve tahlillerde, Yakut folklorik ve etnografik malzemelerine önem vermiş, onlardan oldukça çok yararlanmıştır. Gökalp, Yakutların Türk Şamanizm'ini, canlı ve yabancı etkisinden uzak bir şekilde devam ettirdiğini vurgular. Onu böyle bir düşünceye sevk eden etmen, Yakutların kapalı bir kültür dairesi içinde yaşamış olmasıdır. Ziya Gökalp'in, okuyup yararlanabileceği tarzda özgün malzemenin, çalışmalarını yaptığı dönemde yok denecek kadar az olması; onu Yakut etnografyasını teferruatlı bir şekilde inceleyen V. Seroşevski'nin "Yakutlar"⁷ adlı eserinden yararlanmaya sevk eder. Cumhuriyetin ilk yıllarının önemli filologlarından olan Ahmet Cevat Emre ise Türk bilim adamları içerisinde ilmi metotları kullanarak Yakutçanın grameri üzerine

⁷ BÖHTLİNK, Otto N, (1851), Über Die Sprache Der Jakuten, St. Petersburg.

ilk yayım yapan kişidir. Ural-Altay Dilleri üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan Emre, çalışmalarında Böhtlingk'in ve Pekarskiy'nin eserlerinden kapsamlı bir biçimde faydalanmıştır. Gökalp'in ve Emre'nin Sahalarla ilgili konuları incelemesi, ülkemizde bu Türk halkının tanınması ve araştırılmasına oldukça yardımcı olmuştur. Ancak, onların yeteri kadar Yakut dili ve edebiyatı malzemesine ulaşamamaları, Türk folklor ve dil araştırmaları tarihi açısından kayıp olmuştur. İstenilen düzeyde Yakut sözlü kültür malzemesi, Türkçeye çevrilmiş olsaydı, çalışmalarının sayısı ve derinliği etkilenebilirdi. Ünlü Türkologumuz Hüseyin Namık Orkun da Yakutlar hakkında bir yazı kaleme almıştır. Kaynakçamıza künyesini aldığımız çalışma, Yakutları, ülkelerini ve kültürel değerlerini genel hatlarıyla tanıtmaktadır.

Böhtlingk'in "Über Die Sprache Der Jakuten"i ve batılı bilim insanlarının son yıllardaki çalışmaları, değerlendirme dışında tutulacak olursa; Saha araştırmalarında kaynak dil Rusçadır. Sahaca bilen alan uzmanlarının yetişmesi; ancak 90'lı yılların başından itibaren mümkün olabilmektedir. Rusça yazılmış kaynaklardan yararlanmada nispeten şanslı olduğumuz söylenebilir. Türk sosyal bilimlerinin gelişmesinde, eşsiz katkılarıyla çığır açan Türk dünyası kökenli bilim insanlarının emeklerinin karşılığının ödenmesi zordur. Onlar, ileri seviyede Rusça ve bibliyografya bilgilerinin yardımıyla kalıcı eserler üretmeyi başarmışlardır. Bu insanların çalıştığı bilim dallarının kazanımları fazla olduğu açık. Yakut dili ve folkloru, bu yönden bakıldığında da şanslı alanlar arasında sayılabilir. Abdülkadir İnan, Saadet Çağatay, Zeki Velidi Togan, Ahmet Temir ve sonraki dönemden Baymirza Hayit'in çalışmalarını, Yakut tarihi, folkloru ve diliyle ilgili üretilen hemen hemen bütün bilimsel eserlerin dipnotunda ve kaynakçasında görmek mümkündür.

Saadet Çağatay, Kazan'da doğmuş öğreniminin önemli bölümünü Berlin'de yapmış bir Türkologtur. Onun, "Türk Lehçeleri Örnekleri II: Yaşayan Ağız ve Lehçeler" adlı kitabında, Yakutça adlı bir bölüm bulunmaktadır. Çağatay, adı geçen eserinde, Yakutça ve temel kaynakları hakkında bilgi verir ve G. U. Ergis tarafından hazırlanan "Saha Bılgı Sehennere Uonna Kepseennere" adlı kitaptan, "Omoğoy Baay, Elley Bootur" isimli bir efsane metnini örnek olarak alır. Adı geçen efsanede, Yakutların, günümüzde yaşadıkları topraklara göç eden atalarının yol hikâyeleri anlatılmaktadır. Metin yaklaşık 2,5 sayfa uzunluğundadır. Transkripsiyonlu olarak verilen metnin, Yakutça-Türkçe sözlüğü de yapılmıştır. Bu kısa efsane, Türkiye'deki Yakut çalışmaları tarihi açısından, tam metni yayımlanan ilk sözlü edebiyat ürünü olma özelliğini taşımaktadır. Abdülkadir İnan da ülkemize gelip yerleşen Kazanlı bir Türkologtur. Kendisinin; tarih, dil, edebiyat ve folklor gibi farklı alanlarda çalışmaları bulunmaktadır. İnan, konumuzla ilgili olan alana, en büyük katkıyı E. K. Pekarskiy'nin sözlüğünü Türkçeye çeviren heyete başkanlık yaparak yapmıştır. Onun Yakutlarla ilgili direk ve dolaylı konularda yazılmış pek çok makalesi vardır. Bibliyografyaya ve kaynak dillere hâkimiyetiyle bilinen İnan'ın, "Makaleler ve İncelemeler I, II" adlı kitaplarında yayımlanmış yazıları bulunmaktadır. Bu makaleler, tanıtma ve deneme türünde değildir. Kaynakları belirtilmiş ve metodik tarzda kaleme alınmışlardır. Onun çabaları sayesinde bu alanın karanlık kalan taraflarının bir kısmı aydınlığa kavuşturulmuştur. "Tarihte ve Bu-

gün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar”, İnan’ın bu türden değeri tartışılmaz bir eserdir. Bu yapıtın pek çok yerinde Yakutların inanç sistemine atıflar bulunmaktadır. Ülkemizdeki Sibiryâ çalışmaları henüz istenilen noktada değildir. Bu yüzden İnan’ın yazıları, özellikle genç araştırmacılara kolaylık sağlamaktır. Zeki Velidi Togan, Baymirza Hayit ve Ahmet Temir tarihsel olarak Yakutlar hakkında çalışmalara sahip bilim insanlarıdır. Onların çalışmalarının ise çok azı direk olarak Yakutlarla ilgilidir. Ancak, araştırmalarıyla ufuk açmışlardır. Ahmet Temir’in W. Radloff’tan yaptığı önemli çevirisi “Sibiryâ’dan”ı, anmadan geçmek olmaz. Togan’ın “Umumi Türk Tarihine Giriş” de önemli ve yine ufuk açıcı bir eserdir. Özellikle basıldıkları dönemlerde alan açısından büyük eksiklikleri doldurmuş olan adlarını saydığımız bu eserler, Türkiye Türkolojisi kökenli bilim adamlarına Türk dünyası çalışmalarında zaman kazandırmış ve batılı araştırmacılarla açılan aranın kapanmasına yardımcı olmuşlardır.

Mehmet Saray, Nadir Devlet, Ahmet Bican Ercilasun, Talat Tekin, Harun Güngör ve Sadettin Gömeç gibi sonraki nesil olarak nitelenilebilecek Türklük bilimi uzmanları, yukarıda belirttiğimiz Türk Dünyası kökenli araştırmacıların konumuzla ilgili eserlerinden yararlanmışlardır. Sonuç olarak Yakutlarla ilgili özgün pek çok bilgi üretilmiştir. Bu araştırmacıların hiçbirinin uzmanlık alanı özellikle Yakutlar değildir. Ancak, Yakutların; dillerinin, inançlarının ve diğer kültürel özelliklerinin farklı hususiyetlerinin dil, folklor, tarih ve edebiyat araştırmacılarına, bazen örneklik teşkil ettiği bazen de doğrudan konu olduğunu görmekteyiz. İsimleri verilen bu bilim insanları sayesinde Yakutlar, çok geniş kitleler tarafından tanınma fırsatı bulmuştur.

Bilimsel çevirinin faydası tartışılmaz. Özellikle yeteri kadar uzmanın olmadığı alanlar için değeri bir kat daha artar. Ülkemizde, Yakutların incelendiği çalışmaların başladığı dönemlerde, çeviri yapacak kadar Yakutça bilen kimse yoktu, Rusça bilenlerin sayısı da oldukça azdı. Bu yıllar Fransızcanın yaygın olarak öğrenildiği dönemlerdir. Rusça bilenler, ya meslekî gerekçelerden Rusya’da bulunmuş ya da göç yoluyla ülkemize gelmiş kimselerdi. Yazımızın girişinde değerlendirmeye çalıştığımız “Yakut Dili Sözlüğü”, bu alanda Türkçeye çevrilen en kapsamlı ve ilk bilimsel yayın olma özelliğine sahiptir. 2000’li yıllara gelinceye kadar, müstakil kitap çevirisi yapılamamıştır. Yapılan çeviriler ise makale veya tanıtma türündedir. Bunlara ek olarak genel Türk tarihini inceleyen kitap tercümelerinde, Yakutlarla ilgili bölümlere rastlamak mümkündür. Bu çeviriler, pek çok bilim insanı tarafından bir dönem yaygın olarak kullanılan kaynaklar olarak özgünlüğünü korumuştur. Son yıllarda Türkiye kökenli bilim insanlarının Rusça başta olmak üzere diğer yabancı dillerden yaptığı tercümelerin sayısı artmıştır. Burada iki çeviri kitabı, biraz ayrıntılı olarak değerlendirmek istiyoruz. Yayın tarihine göre, bunlardan ilki, V. L. Seroşevkiy’nin “Yakut”ının, Arif Acalıoğlu tarafından yapılan Türkçe çevirisidir. Acalıoğlu, ülkemizde Gökalp başta olmak üzere bazı araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan bu meşhur eseri, Türkçeye çevirmekle çok faydalı bir bilimsel iş yapmıştır. Kitabın orijinalindeki resimler tıpkıbasım yapılarak verilmiştir. Bu durum, Türk okuyucusunun Yakutlar hakkında daha ayrıntılı bilgi sahibi

olmasına yardımcı olmuştur. İkinci kitap tercümesi, Atilla Bağcı'ya aittir. Bağcı, "Yakut Şamanlığı" adını verdiği çevirisini, ünlü yazar G. V. Ksenefontov'un değişik yazılarını toplayıp hazırlar. Bu çalışma da önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Ülkemizde bilimsel faaliyet ve araştırma yükünün büyük bir kısmını, üniversiteler üstlenmiştir. Üç temel kısımda verilen bilimsel eğitimin sonuçlanma aşamaları, bilimsel metotlarla yapılan tez adı verilen çalışmalarla olmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora adı verilen bu üç aşamanın her birinde, Yakutları doğrudan konu edinerek yapılan tezler mevcuttur. Lisans düzeyinde yapılan en önemli çalışma, Prof. Dr. İbrahim Dilek tarafından yönetilip Viatheslav Gabichev tarafından 2002'de, Gazi Üniversitesinde, savunulan "Atalarımızın Yüce Dini" adlı çalışmadır. Gabichev, Türkiye'de yükseköğrenim görmüş bir Saha'dır. Kendisi, hem adı geçen bu çalışmasında hem de pek çok süreli yayında yazdığı makaleleriyle Yakut kültürünü ülkemiz araştırmacılarına yakından tanıtmıştır. 90'lı ve 2000'li yıllarda Türkiye'de yükseköğrenim görmeye gelen Yakut öğrenciler, hem teorik hem de uygulamalı olarak millî kültürlerini çok başarılı bir biçimde tanıttılar. Onların kısıtlı imkânlarıyla yaptıkları faaliyetler, bütün takdirlerin üzerindedir. Çokuur Gavriliev ve Maria Vassilieva da mastır öğrenimlerini Türkiye'de tamamlamış iki başarılı Yakut'tur. Gavriliev, 2000'de, uluslararası ilişkiler alanında, Vassilieva ise 2002'de işletme alanında savundukları tezleriyle; kendi alanlarında Türkiye'de ilk Yakut öğrenciler oldu. Her iki araştırmacı da tezlerinde, alanları itibarıyla Türkiye ve Saha Cumhuriyeti'ni karşılaştırmıştır. Altay Türkleriyle ilgili kapsamlı araştırmalarıyla⁸ tanınan Prof. Dr. İbrahim Dilek'in danışmanlığında yapılan "Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)" isimli doktora tezinde de Yakutların geçiş dönemlerine yer verilmiştir.⁹ Ülkemiz araştırmacıları tarafından günümüze kadar bitirilen toplam dört doktora dört mastır çalışması vardır. Bu çalışmaların doktora olanları doğal olarak daha fazla önem arz etmektedir. Bu dört doktora tezinin ikisi dil, ikisi de folklor alanına aittir. 1992'de, M. Fatih Kirişçioglu tarafından yapılan "Yakut Türkçesi'nde Fiil" adlı çalışma, Sahalarla ilgili Türkiye'de yapılan ilk doktora tezidir. Muvaffak Duranlı, "Yakut Efsaneleri" adlı doktora çalışmasını 2004'te; Murat Ersöz, K. G. Orosin'e ait Culuruyar Nurgun Bootur olonhosunu incelediği, doktora çalışmasını 2009'da; Mehtap Solak Sağlam da "Yakut (Saha) Masalları Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Dizin)" adlı doktora tezini 2012'de tamamlamıştır. Adı geçen bu çalışmaların dışında, gerek dil gerek folklor gerekse de diğer sosyal bilim alanlarında Sahaları bir bütünün içerisinde değerlendiren doktora ve mastır tezleri vardır. Bunların arasında Gülsüm Killi tarafından 1996'da tamamlanan, "Kuzeydoğu Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Ses Bilgisi" adlı mastır tezinin önemini vurgulamak isteriz. Bu çalışmanın Sahalarla ilgili bölümlerinde oldukça ayrıntılı tespit ve tahliller mevcuttur.

⁸ DİLEK, İbrahim, (2014) Resimli Türk Mitoloji Sözlüğü (Altay/Yakut), Ankara. TC. Eskişehir Valiliği Yayınları.

⁹ YEŞİL, Yılmaz, (2014), Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri), Ankara. TC. Eskişehir Valiliği Yayınları.

Kendisinin Türkiye’de yaşadığı dönemde ve devamında; çok sayıda bilimsel, sanatsal ve kültürel faaliyeti, üstün başarıyla gerçekleştirdiği öncelikli olarak vurgulanması gereken Yuri İvanoviç Vasilyev, 1992-1995 arasında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde konuk öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Vasilyev, yüksek öğrenim yıllarının önemli bir kısmını, Türk dillerinden Altayca’yı öğrenerek geçirir. Onun, Altay Cumhuriyetinde bulunduğu dönem, Türkçe öğrenmesine ve akıcı bir biçimde konuşmasına destek olur. Girişken ve mücadeleci kişiliğiyle tanınan çok yönlü bu bilim insanı, kendi kültürünü tanıtmaya aşıyla, pek çok Türk aydını, sanatçısı ve akademisyeniyle buluşmuş, tanışmış ve dostluklar kurmuştur. Vasilyev’in Türk dostları, onun bitmeyen üretme enerjisinden; sanatçı ise ilham, akademisyen ise bu zor dili öğrenme adına cesaret almıştır. Cengaver Özatik’in “Biiir Tüünnekten” denemesi, Ali Akbaş’ın “Oyunski Sagusu” şiiri, Bayram Bilge Tokel’in “Ereedyeh Buruydaah Er Soğotoh” icrası onun, bu sanatçıları derinden etkilemesinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bilimsel çalışmalar, şiirle ve denemeyle karşılaştırıldığında kurudur, duygudan ve heyecandan yoksundurlar. Yuri Vasilyev, ülkesine, milletine ve kültürüne âşık bir insan olarak tanınmıştır. Onun heyecanı, Özatik ve Akbaş’ın yüreğinde ilhama, kaleminde şiire ve denemeye dönüşmüştür. Vasilyev, Türkiye Yazarlar Birliğinin ev sahipliğinde P. A. Oyunski’nin doğumunun 100. yılı etkinliğini ve ısıah (dini içerikli bahar bayramı) kutlamalarını organize etmiştir. Bu tür faaliyetler Yakutları ülkemizde tanıtmıştır. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü başkanı, Prof. Dr. F. Sema Barutçu Özönder, Saha (Yakut) Cumhuriyetine giden ilk Türk araştırmacıdır. Başta kendisi olmak üzere ilgili bölüm öğretim elemanları, Yuri Vasilyev’le birlikte pek çok faydalı bilimsel etkinliğe ve yayıma imza atmışlardır. Vasilyev’in bu bölümde hoca olarak çalışıp lisans ve yüksek lisans dersleri vermesinin önünün açılması, davet edilip çeşitli imkânlar yaratılması, başta genç Türk öğrencilerin Yakutça öğrenmesine sonra da araştırmacıların bilimsel yönden faydalanmasına zemin hazırlar. Sibirya’da yaşayan Türk dilli hakların araştırılması için bireysel ve kurumsal çaba harcayan bilim insanlarından Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali de unutulmamalıdır. Kendisinin başkanlığında, 1997’de düzenlenen, “Sibirya Araştırmaları Sempozyumu”, ülkemizde bu alana has ilk büyük toplantı niteliğindedir. Bu toplantıda, Yakut bilim adamı Prof. Dr. Nikolay Alekseyev “Yakutların Geleneksel Uğraşlarının Gelişimi”, adlı bir bildiri sunmuştur. Bu bildiri, “Sahalı Oloh Saydıta” başlığıyla Yakutça olarak basılan ilk bildiridir.

Yuri Vasilyev, Türkiye’de yaptığı bilimsel çalışmalarla önemli hizmetler yapmış bir kültür insanıdır. Onun makaleleri, Sahaların farklı ilmi yönlerini ele almaktadır. Yazılarında Kurukanlar’dan, Mançaarı Bahılay’a ondan Nikolay Neustroyev’e kadar, çeşitli konuları incelemiştir. Türkçe yazılan bu makalelerde, ülkesini ve kültürünü tanıtmak için çaba harcayan bir konuk öğretim üyesinin tatlı telaşı hissedilmektedir. Makalelerinin çoğu, 1997’de bir araya getirilip “Saha Türkleri” adıyla neşredilmiştir. Saha modern edebiyatından yaptığı çevirileri, büyük bir boşluğu doldurmuştur. Makalelerinin ve bir kısım çevirilerinin toplandığı bu kitabından

başka, Türkçe olarak yayımlanan üç eseri daha mevcuttur. Bunları kronolojik olarak değerlendirirsek; “Türkçe ve Sakaca (Yakutça) Konuşuyoruz” (Turoktı Uonna Sahalı Kepsetieğin), Erzurum Atatürk Üniversitesi yayımları arasından, 1993'te çıkmıştır. Bu kitabı, bir konuşma kılavuzudur. Her iki dili öğrenmek ve akıcı bir biçimde konuşmak isteyenler için rahatça kullanılacak bir şekilde hazırlanmıştır. Özellikle ülkemizde Sahaca öğrenmek isteyen öğrencilerin dikkatini çekmiş bir kaynaktır. 1996'da Türk Dil Kurumu tarafından basılan “Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri”, Saha sözlü edebiyatına ait örneklerden bir derlemedir. Yuri Vasilyev'in bu kitabı üç yazarlıdır. Dr. M. Fatih Kirişçiöğlü ve Dr. Gülsüm Killi kitabın diğer yazarlarıdır. Kendisinin Yuri Bey'le ortak yaptığı adı geçen çalışmasından başka, konuyla ilgili müstakil kitapları ve makaleleri de bulunmaktadır. Onun Sahalarla ilgili oldukça fazla sayıdaki makalelerinin inceleme konuları; dil, folklor, edebiyat ve tarihtir. Kirişçiöğlü'nün, ilk baskısı 1994'te yapılan “Saha (Yakut) Türkçe Grameri”, bu alandaki basılan en kapsamlı Türkçe gramer olma özelliğine sahiptir. Bu çalışmanın ikinci baskısı, yine aynı kurum tarafından 1999'da yapılmıştır. “Saha Türklerinin Atasözleri (İnceleme-Metin)”, adlı Saha atasözlerinin bir kısmını toplayıp Türkçeleriyle birlikte verdiği kitabı da 2007'de basılmıştır. Prof. Dr. Fatih Kirişçiöğlü, Yakutlarla ilgili yaptığı çalışmalarla ve yönettiği tezlerle önemli bir görevi yerine getirmiştir. Yuri Vasilyev'in önce öğrencisi daha sonra çalışma arkadaşı olan Doç. Dr. Gülsüm Killi, Sibirya'da konuşulan Türk Dilleri konusunda uzman bir bilim insanıdır. Onun çalışmalarında Sahalarla ilgili konular oldukça yaygındır. Killi'nin, önemli tahlililerinin olduğu, 2010'da yayımlanan, “Kuzey ve Güneydoğu Sibirya Türklerinin Dil Durumu” adlı eserinde Sahacanın tarihsel ve çağdaş konumunun incelendiği bir bölüm vardır. Her iki Türk araştırmacı, hâlen iki farklı Türk üniversitesinde Sahaca dersler vermekte ve bu alanla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Vasilyev'in Türk bilim çevrelerince tanınmasının yolunu açan çalışması, “Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük” tür. İlk örneği Yakutistan'da yayımlanan bu kitap, son olarak 1995'te Türk Dil Kurumu tarafından basılmıştır. Vasilyev'in çalışmasının boyutu küçüktür. Ancak, yaygın olarak kullanılan Türkçe kelimelerin Yakutça karşılıkları verilmiştir. Bu çalışmada örnek cümleler yoktur. Fakat yine de Sibirya Türk dilleri üzerine çalışan bütün araştırmacıların başvuru kaynakları arasında kendine yer bulmayı başarmıştır.

Türk dünyasıyla ilgili yaptığı çalışmalarla ve bu alana ait kaynaklara hâkimiyetiyle tanınan Prof. Dr. Metin Ergun'un, “Oloñho ve Oloñhosut” adlı makalesi ile “Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh” ve “Yakut Kahramanlık Destanı Oloñho Genel Tipler” adlı kitapları son dönemdeki en dikkat çeken çalışmalarıdır. “Oloñho ve Oloñhosut” Yakut destan anlatma geleneğini ve destancılarını inceleyen bir yazıdır. Ergun, “Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh” adlı kitabında Saha destan anlatma geleneğini ve destancılarını adı geçen makalesine nazaran daha teferruatlı bir şekilde anlatır. Üstelik bu kitapta Sahaların en önemli destanlarından biri olan Er Sogotoh'un transkripti ve aktarması da mevcuttur. Ülkemizde Sahalarla ilgili yapılan çok değerli bir tercüme çalışması da Ergun tarafından yapılır. Ergun, İnnokentiy Vasılıyeviç Puhov'un Türk dünyasında meşhur “Yakutskiy Geroiçes-

kiy Epos Olonho: Osnıvnie Obrazi”yı “Yakut Kahramanlık Destanı Olonho Genel Tipler” adıyla Türkçeye çevirir. Onun bu çevirisi ve diğer yayımları Saha folklorunun ülkemizde daha doğru bir şekilde araştırılmasına yardımcı olmaktadır. Farklı Türk dilleriyle ilgili çalışmalarıyla tanınan, Doç. Dr. Muvaffak Duranlı, Saha efanelerini işlediği teziyle doktorasını tamamlamıştır. Onun Sahalar üzerine yazılmış ilgili pek çok makalesi bulunmaktadır. İşlediği konuları oldukça kapsamlı bir şekilde ele alan Duranlı, “Saha (Yakut) Büyü Masalları” adlı çalışmasını 2010’da yayımlamıştır. Prof. Dr. Fatma ÖZKAN da sibirya üzerine yapmış olduğu çalışmalarda Saha-Yakut Türklerine yer vermiştir.¹⁰

Türkiye’de Sahalarla ilgili yapılan çalışmaların hepsini bir yazıyla değerlendirmek güçtür. Pekarski’nin sözlüğünün Türkçeye çevrilip yayımlandığı 1945 bir başlangıç kabul edilirse aradan geçen yaklaşık 70 yılda, Sahaları konu alan araştırmalarda ve yayımlarda, ülkemizde bir mesafe alındığı gözlemlenmektedir. İki akraba topluluk arasındaki coğrafi mesafenin uzaklığı, çetin iklim koşulları ve konuşulan dillerin geçirdikleri farklı tarihsel süreçler neticesinde benzerliklerinin azalması; yeterli sayıda ve kalitede çalışmanın yapılmasında engel olarak görülebilir. Ancak, Türk dilli bu iki toplumun, birbirini daha iyi tanınması ve öğrenmesi gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir. Bu yüzden Türkiye’de Sahacaya hâkim uzmanların sayısının artırılmasının teşviki Pekarski’nin 50 yıllık emeğinin ürünü olmasının yanı sıra Atatürk’ün kültürel mirası olan “Yakut Dili Lugati”nin yayımlanamayan ciltlerinin baskıya hazırlanması; öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Kaynakça

ARIKOĞLU, Ekrem, (2006), “Türkiye’de Sibirya Çalışmaları”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, Ankara S. 21, s. 7-24.

BÖHTLİNK, Otto N, (1851), **Über Die Sprache Der Jakuten**, St. Petersburg.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1993), **Türk Kavimleri**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

DEVLET, Nadir, (1993), **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ek Cilt (Çağdaş Türkiler)**, İstanbul: Çağ Yayınları.

DİLEK, İbrahim, (2002), **Altay Destanları**, C. I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DİLEK, İbrahim, (2007), **Altay Masalları**, Ankara: Alp Yayınevi.

DÖNMEZ, Yusuf, (1964), “Yakutistan”, **Türk Kültürü Dergisi**, Ankara, C. 2, 21: 102-107.

DURANLI, Muvaffak, (2005), “Saha Türklerinde Halk Hekimliği İle İlgili Pratikler ve Bu Pratiklerin Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**,

¹⁰ Bkz. ÖZKAN, Fatma, (2002), “Sibirya Türklerinde Geçiş Törenleri”, Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26-28 Mayıs 2000, Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 595-608.

İzmir, s. 207–213.

DURANLI, Muvaffak, (2004), **Yakut Efsaneleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi SBE.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, (1996), **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

EMRE, Ahmet Cevat, (1949), **Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (İlk Deneme)**, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ERGUN, Metin-AÇA, Mehmet; (2004), **Tıva Kahramanlık Destanları**, C. I, C. II Ankara: Akçağ Yayınları.

ERGUN, Metin, (2004), “Oloñho ve Oloñhosut”, **Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan**, Ankara, s.341-356.

ERGUN, Metin (Çeviren), (2015), **Yakut Kahramanlık Destanı Olonho Genel Tipler**, Konya: Kömen Yayınları.

ERGUN, Metin, (2013), **Yakut Destan Geleneği ve Er Sogotoh**, Ankara: TDK Yayınları.

FİLİPPOV, G. G., (2004), **Saha Tılın Cılgata (Begehee, Bugün, Sarsın)**, Cokuuskay: BİÇİK Yayınları.

GÖMEÇ, Saadetin, (1999), **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Ankara: Akçağ Yayınları.

HAYİT, Baymirza, (1987), **Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslâmın Bazı Meseleleri**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

İLLARİONAV, V. V, (2004), **Oloñho Bihiger**, Cokuuskay: BİÇİK Yayınları.

İLLARİONOV, V. V.(hızl.), (2000), **Oloñho Eygete (Oğo Harağınan Oloñhonu Anaarı)**, Cokuuskay.

İNAN, Abdülkadir, (1976), “Sibirya Türkleri”, **Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

İNAN, Abdülkadir, (1987), **Makalalar ve İncelemler**, C. I, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KALKAN, Nigar, (2002), **Aynı Üöreğe (Tanrı Öğretisi) Metni Esasında Saha Türkçesinde İsim**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi SBE,.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, (1991), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KAYIPOV, Sulayman Turduyevič, (2005), “Van Kırgızlarının Ölön Ve Dürö Türküleri Üzerine”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, İzmir, s. 433–434.

KAZIMOĞLU, Samir, (1997), **Türk Toplulukları Edebiyatı**, C. I, C. II, Ankara.

Kien Tutta Aattıbit (Respublika Üöreneççilerin P. A. Oyuunuskay 100 Sılıgar Anaan Ayımnılarına), (1994), Yakutsk.

KİLLİ, Gülsüm, (2006), “Saha Cumhuriyetinde Dil Durumu ve Saha Türkçesinin Konumu”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Ankara, C. 3, 2: 61-70.

KİRİŞÇİOĞLU, M. F, (1999) **Saha (Yakut) Türkçesi Grameri**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (1998) “Saha (Yakut) Türkleri Edebiyatı”, **Türk Dünyası El Kitabı (Türkiye Dışı Türk Edebiyatları)**, Ankara, C. IV, s. 501-512.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (1999), “Saha Yerinde Alfabe Çalışmaları”, **G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Himmet Biray Özel Sayısı**, Ankara, s. 122-129.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (1995) “Sahalarda Bahar Bayramı-İhıah”, **Milli Folklor**, Ankara, C.IV, S. 25, s. 16.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (8-10 Mayıs 2002) “Saha Türk Destanı-Oloñho”, **I. Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu**, Ankara: A.Ü., DTCF., (Baskı: Ankara 2004, s. 124-133).

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (1992), “Yakutların Menşei Meselesi”, **Milli Folklor**, Ankara, C. II, 13: 47-49.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih, (2007) **Saha Türklerinin Atasözleri (İnceleme-Metin)**, Ankara: Nobel Yayınları.

KİRİŞÇİOĞLU, M. Fatih-VASİLYEV Yuriy- KİLLİ Gülsüm, (1996) **Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 3-23.

KRUEGER, John R., (1962) **Yakut Manual**, , Indianapolis: Indiana University Publications.

KSENOFONTOV, G. V., (1993), **Uraañhay-Sahalar**, C. I, C. II, Yakutsk.

KULAKOVSKAY, A. E., (1923), **Saha İteğelin Üöreterge Matırıyaallar**, Yakutsk.

KULAKOVSKAY, A. E., (1925) **Yakutskie Poslovitsi i Pogovorki**, Yakutsk.

KURAT, Akdes Nimet, (1999), **Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

LEVİN, M. G. -POTAPOV, L. P., (1964), **The Peoples of Siberia**, Chicago.

LİNCOLN, W. B., (1996), **Vahşi Batı Sibirya ve Ruslar** (Çev. M. Harmancı), İstanbul: Sabah Kitapları Yayınları.

Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity Proclamations 2001, 2003 and 2005, (2006), Paris: UNESCO Yayınları.

OROSİN, K. G. (yzn.), (1990), **Niourgoun Le Yakoute Sibérie Légendaire** (Çev. Karo JACQUES), Conseil International De La Langue Française, Paris.

OROSİN, K. G. (yzn.), (1947), ERGİS, G. U (hzl.); **Culuruyar Nurgun Bootur**, CACCR Tılı, Yakutskay: Literaturanı Uonna İstoriyanı Çinçiyer Nauçnay İnstıtuta Yayınları.

OROSİN, K. G. (yzn.), (1990), **Niourgoun Le Yakoute Sibérie Légendaire** (Çev. Jacques Karro), Conseil International De La Langue Française, Paris.

ÖGEL, Bahaeddin, (1995), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, C. I, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖZKAN, Fatma, (2002), "Sibirya Türklerinde Geçiş Törenleri", **Uluslar Arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 26-28 Mayıs 2000**, Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 595-608.

ÖZKAN, İsa, (1998) "Türk Boylarının Sözlü Edebiyatında Nımak/Comok/Jumbak/Yomak Anlatım Türü Üzerine Bir Etimoloji Denemesi", **Türk Dili**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 556: 368-378.

ÖZKAN, İsa, (1989), **Abdurrahman Han Destanı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZKAN, İsa, (2007), **Bengü İzler (Türk Dünyası Araştırmaları)**, Ankara: Pegem A Yayınları.

ÖZKAN, İsa, (1989), **Yusuf Bey Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PEKARSKİY, E. K. (hzl.), OROSİN, K. G. (yzn.), (1907), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, St. Petersburg, C. I, Fasikül I. (İçindekiler: Culuruyar Nurgun Bootur).

PEKARSKİY, E. K. (hzl.); HUDYAKOV, İ. A. (drl.), (1913), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. II, Fasikül I., St. Petersburg, (İçindekiler: Çarkıy İkki Barılıla İkki, Kötör Kınattaah, Üçügey Ücüyen, Bies Inahtaah Beyberikeen Emeehsin, Uranıkaan Oğonnor, Bert Hara, Oğonnordoooh Emeehsin, Haan Cargıstay, Çaarçahaan, Çııçaah İkki Mağıs İkki, Onoğostoon Çuohaan İkki Oloon Doloon İkki).

PEKARSKİY, E. K. (hzl.); HUDYAKOV, İ. A. (drl.), (1918), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. II, Fasikül II., St. Petersburg, (İçindekiler: Bert Hara, Horo, Haptağay Baatır).

PEKARSKİY, E. K. (hzl.), (1908), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. I, Fasikül II., St. Petersburg, (İçindekiler: Toyon Nurgun Buhatır, Ölböt Bergen, Udağattar Uolumar Aygır İkki).

PEKARSKİY, E. K. (hzl.), (1909), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. I, Fasikül III., St. Petersburg, (İçindekiler: Kulkul Böğö Oğonnor Silirikeen Emeehsin İkki).

PEKARSKİY, E. K. (hzl.), (1910), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. I, Fasikül IV. (St. Petersburg) (İçindekiler: Bahımnı Baatır Erbehtey Bergen İkki, Elik

Bootur Nıgıl Bootur İkki, İni-Bii Ayıhıt Siene Ala Hara, İeyehsit Siene İle Hara Buhatırdar).

PEKARSKİY, E. K. (hızl.), (1911), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. I, Fasikül V., St. Petersburg, (İçindekiler: Üüt Aas Beyeleeh Ürün Ayı Toyon İççattara, Orto Doyduga Orohulaan Töröobüt Oroy Hara Attaah Oğo Tulaayah, Ölüü Üödülbe Buhatur, Alandaayı Kulandaayı Kulun Kulluruuskay, Çaarçahaan, Çurum Çurumçuku, Çıçaah İkki Moğus İkki, Tiiñ Oğonnor İkki Tañas Kınat İkki, Üs biraattular, Kiriiseliir Kirile, Hara Holorukay Balistaah Er Soğotoh, Eriedel Bergen, Oloñholoon Oburgu).

PEKARSKİY, E. K. (hızl.), VASİLYEV, V. N. (drl.), (1916), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. III, Fasikül I., St. Petersburg, (İçindekiler: Kuruubay Haanaah Kulun Kullustuur).

PEKARSKİY, E. K., (1959), **Slovar Yakutskogo Yazıka**, C. I, C. II, C. III, St. Petersburg: SSSR Akademiya Nauk Yayınları.

PEKARSKİY, E. K., (1945), **Yakut Dili Sözlüğü**, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

PETROV, N. E., (1997), **Üç Kurakın-Saha Bılırgı Sudaarısıbata (Saha Omuk Üöskeehinin Sañalı Körüüğe Sanalar)**, Cokuuskay: KUDUK Yayınları.

POPPE, Nikolaus, (1985), “Yakut Dili” (Çev. İlhan Çeneli), **Türk Dünyası Araştırmaları**, İstanbul, 38: 102–112.

REICHL, Karl, (2002), **Türk Boylarının Destanları** (Çev.: Metin EKİCİ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

SEROŞEVSKİY, V. L., (2007), **Yakutı (Sahalar)** (Çev.: Arif ACALOĞLU), İstanbul: Selenge Yayınları.

TEKİN, Talat, (1975), **Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Türk Dünyası El Kitabı, (1992), C. I, C. II, C. III, C. IV., Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

VASİLİYEV, Y. (Cargıstay), (1997), **Saha Türkleri (Üniversiteliler İçin Ders Kitabı)**, Yakutsk.

VASİLİYEV, Y. (Cargıstay), (1993), **Türkçe ve Sahaca (Yakutça) Konuşuyoruz**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

VASİLİYEV, Y. (Cargıstay), (1995), **Türkçe-Sahaca (Yakutça) Sözlük**, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

YASTREMSKİY, S. V., (1929), **Obraztsı Narodnoy Literaturı Yakutov**, C. VII Leningrad: Trudı Komissii Po İzuçeniyu Yakutskoy ASSR.

YEŞİL, Yılmaz, (2014), **Türk Dünyasında Geçiş Dönemi Ritüelleri (Do-**

ğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri), Ankara. TC. Eskişehir Valiliği Yayınları.

YILDIRIM, Dursun, (1998), **Türk Bitiği (Araştırma/İnceleme Yazıları)**, Ankara: Akçağ Yayınları.

YILDIRIM, Hüseyin, (2000), **Aynı Üöreğe (Tanrı Öğretisi) Metni Esasında Saha Türkçesinde İsim**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

